

Nemzetiségek Nyugat-Európában: a bretonok

A nyugat-európai nemzeti kisebbségek mozgalma az utóbbi években egyre inkább a figyelem középpontjába kerül. Az európai közvélemény egészen a legutóbbi időkig abban a hiszemben élt, hogy a nemzetiségi probléma sajátosan kelet-európai jelenség; Nyugat-Európában a nyelvi-etnikai határok nagyjában és egészében egybeesnek a politikai határokkal. A hatvanas évek erősödő nemzetiségi konfliktusai (Dél-Tirol, flamand—vallon kérdés, baszkprobléma, Észak-Írország) azonban látványosan szétozslatták ezt a mítoszt.

A nyugat-európai nemzetiségek ébredése értelemszerűen kulturális téren kezdődött. Régen „eltemetett” nyelvek: katalán, baszk, korzikai, ír, breton, provanszál, fríz stb. születtek újjá szinte évek alatt. Napjainkban már számos újság és könyv jelenik meg ezeken a nyelveken; iskolák és egyetemek tanfolyamokat szerveznek, ahol a fiatalok beszélni tanulják szüleik nyelvét, amelyet ők maguk már csak legfeljebb passzívan ismernek. A nyelvújítók szótárak szerkesztésével próbálják XX. századi szintre emelni a szokászatában középkori nívón rekedt, a legutóbbi évtizedekben már csaknem kizárólag falun beszélt provanszált, bretont, korzikait, írt. Irodalmárok és nyelvészek szenvedélyes vitákat folytatnak az anyanyelv fogalmáról, a nyelv és a nyelvjárás kritériumairól.

Különösen izgalmas kérdés ez Franciaországban a katalán, provanszál és korzikai esetében. E nyelvek elhelyezése a latin „családon” belül, nem könnyű feladat. Önálló létjogosultságukat éppen ezért sokan vitatják (pl. ami a korzikai és az olasz; a katalán és a spanyol nyelv viszonyát illeti), de ugyanilyen szép számmal akadnak önálló létüknek védelmezői is.

A mozgalom napjainkban már jóval túllépte a kezdeti nyelvi-kulturális területet, fejlődése ráirányította a közvéleményt és a szakemberek figyelmét a nemzetiségi kérdéskomplexum összes: szociális, jogi, gazdasági és politikai vonatkozásaira.

A nemzeti kisebbségek kulturális küzdelme tőkés viszonyok között elkerülhetetlenül gazdasági és társadalmi harccal is párosul. Nyelvük és kultúrájuk sajátossága; az ennek fenntartására irányuló törekvésük a legtöbb esetben gátolja a kisebbségi csoportokhoz tartozókat egyéni és még inkább kollektív társadalmi felemelkedésükben a többségi nemzeten belül. A nemzetiségek által lakott területek gazdasági-szociológiai vizsgálata meggyőző erővel mutatja a kulturális harc — proletarizálódás (Bretagne; északír katolikus körzetek), illetve a gazdasági emelkedés — asszimiláció (Elzász; Bilbao és környéke) elgondolkoztató alternatíváját.

Az asszimilációval kapcsolatban el kell oszlatnunk egy esetleges tévhitet. A hetvenes évek Nyugat-Európájában a kisebbségek nyelvi-kulturális beolvadása általában már nem nyílt erőszakkal, központi adminisztrációs intézkedések hatására (iskolák bezárása, sajtótermékek betiltása stb.) történik, bár a politikai rendszerektől függően a hatalom helyenként és időnként folyamodhat ezekhez a „klasszikus” módszerekhez (pl. Spanyolország). A modern kapitalista társadalom azonban ma inkább gazdasági, politikai és kulturális értékrendjével — közvetve — hat a nemzetiségekre. Olyan érdekeltségi rendszert teremt, amelyben az egyén, a társadalom minden szféráját átfogó többségi nyelv mellett fölöslegesnek, sőt egzisztenciális szempontból károsnak tartja az anyanyelvéhez való ragaszkodást.

Ez a jelenség megfigyelhető azokban az országokban is (Svájc, Belgium), ahol az egyes nyelvi csoportokat, számarányuktól függetlenül, erős, alkotmányos védettség veszi körül. Ennek ellenére például Belgiumban, egyes szociológusok tízezrekre

becsülik azoknak a flamandoknak a számát, akik a legutóbbi nyelvi összeíráskor — különféle egyéni meg gondolá sból — francia anyanyelvűnek vallották magukat.

Az asszimiláció említett törvénye azonban fokozottan hat azokban az államokban, amelyekben a számbeli többséget képviselő nemzet nem vesz tudomást az ország nyelvi-etnikai tarkaságáról; ahol a nemzetiségi csoportok semmilyen autonómiát vagy külön alkotmányos védeltséget nem élveznek.

Nem véletlen, hogy napjaink nyugat-európai kisebbségi mozgalma ezekben az országokban öltötte legszélsőségesebb formáját. A világsajtó egyre sűrűbben ad hírt az ír, breton és baszk extrémisták merényleteiről, elkeseredett terrorakcióiról. Nagyon kevés azonban az olyan írás lapjainkban, amely erőfeszítést tenne annak kimutatására, hogy miért fejlődtek ezek a mozgalmak, illetve egyes csoportjaik politikailag egészségtelen irányban. Ennek vizsgálata természetesen nem könnyű feladat, mivel szükségessé tenné az illető nyugat-európai kisebbség történelmének, társadalmi és kulturális jelenének, valamint a nemzetiségi kérdés általános törvényszerűségeinek ismeretét.

A jelen tanulmány már méreteinél fogva sem vállalkozhat egy ilyen átfogó elemzésre. Célja csupán az, hogy az utóbbi években magáról sokat hallató franciaországi bretonproblémát az aktuálpolitikai eseményeken túlmutatva vizsgálja, s aláhúzza e kérdés — eddig talán nem kellően hangsúlyozott — nyelvi-kulturális hátterét.

BRETAGNE, A KELTÁKTÓL SZÁZADUNKIG

Franciaország Nyugat-Európa nyelvi-etnikai szempontból legváltozatosabb országa. A „franciák” négy latin, két germán és egy kelta nyelvet beszélnek; valamint a nyelvek rendszerében ma is rokontalan baszkot. A nyelvi kisebbségi csoportok — így a bretonok is — általában a peremvidéken; az ország természeti és politikai határai mentén helyezkednek el.

Bretagne Franciaország északnyugati félszigete; területe 23 700 km², lakóinak száma hárommillió. A jelenlegi lakosságból — az asszimiláció és a beköltözések eredményeként — ma már csak körülbelül egymillióan értenek bretonul; és mindössze hatszázezren használják naponta ezt a nyelvet. A nyelvhasználat változásának megértéséhez, ha nagyon röviden is, át kell tekintenünk a félsziget eddigi történetét.

Az időszámításunk szerinti V. században egy, a brit szigetekről az angol és a szász hódítók által kiszorított kelta népcsoport telepedett le a félszigeten. A bevándorló kelták (vagy „britek”) nevééről ezt a területet Britannia minornak (kisebb Britanniának) nevezték, lakói pedig később a breton nevet kapták.

Bretagne a középkorban évszázadokon át önálló hercegség volt; tengerészetének és kereskedelmének fejlődése a XIV—XV. században éri el csúcspontját. A XV. századtól a breton nemesség és a kialakuló polgárság fokozatosan a nagyobb európai presztízsű francia nyelvet és kultúrát veszi át, megkönnyítve ezzel a későbbi jogi és gazdasági egyesülést az „Ancien Regime” Franciaországával. Jogilag az 1532-ben kötött úgynevezett Egyesülési Szerződéssel vesztí el Bretagne önálló állami létét, és válik Franciaország egyik tartományává.

A valóságos gazdasági és politikai egyesülés azonban egy sokkal hosszantartóbb folyamat volt, amely valójában csak a francia forradalom után, a XIX. században kibontakozó gazdasági liberalizmus eredményeként következik be. Az ipari forradalom sokkal tragikusabb hatással volt Bretagne önállóságára, mint az „Egyesülési Szerződés”. Míg 1831—51 között csak nyolcezer személy hagyja el a félszigetet, munkát keresve; a következő húsz évben a kivándorlók száma már százhuszezer. Megkezdődik a belső gyarmatosítás; a helyi ipar és a kereskedelem elsovastása, amelyek következményeit Bretagne mind a mai napig érzi.

A nyugat-európai nemzeti államok kialakulásának „logikája” szerint a gazdasági és politikai koncentráció együtt járt egy erőteljes nyelvi-kulturális asszimilációval. 1870-től vezeték be Franciaországban a kötelező francia nyelvi iskoláztatást. Ennek

kiegészítője a szintén „homogenizáló” hatású kötelező katonai szolgálat; majd, a Bretagne-ban különösen nagy jelentőségű egyháznyelv franciásítása. Az átgondolt és módszeres francia asszimilációs politika kétségtelenül sikereket könyvelhetett el: a századfordulótól a breton nyelv visszaszorulása; a közéletből a magánéletbe, a városból a faluba; egyre nyilvánvalóbb.

AZ ELLENÁLLÁS; BRETON MOZGALMAK

A XIX. század folyamán nem mutatható ki hatékony ellenállás a franciásítási törekvésekkel szemben. Történt ugyan néhány elszigetelt nemesi próbálkozás (például 1805-ben a „Kelta Akadémia” megalakítása), ami azonban szélesebb népi visszhang nélkül maradt.

A század végét kell megvárni, hogy a „regionalista” öntudat első határozott megnyilatkozásai; könyvek, újságcikkek, szervezetek (például a Breton Regionalista Unió) formájában napvilágot lássanak.

Ennek ellenére a breton nemzeti mozgalom az I. világháborúig *nem* tekinthető népi mozgalomnak. Néhány arisztokrata kísérlete ez inkább a „kulturális gyökerek” feltárására. Olyan próbálkozások voltak, amelyek az érdekeltek közönye mellett, politikai és ideológiai űrben zajlottak.

Az I. világháború után, 1919–20-ban alakul meg a breton patriotizmus első igazi magva, a „Breiz Atao” (Örök Bretagne) csoport, amely elsőként ismerte fel, hogy a kulturális követeléseket össze kell kötni a gazdaságiakkal. Világosan látták, hogy az autonómia önmagában való követelése nem elégséges. Hogy az önállóságnak értelme legyen — mondták —, először is „a népet földjén tartani képes gazdaságot kell teremteni”. A Breiz Atao és a belőle kinövő Breton Nacionalista Párt (francia rövidítéssel: PNB) programjának rövid idő alatt több ezer hívet sikerült maga köré gyűjtenie. A PNB-nek 1940-ig, a német megszállásig sikerült megőriznie egységét.

A német megszállás s a kollaboráns vichyi kormány létrejötte a breton mozgalom néhány hívében a „nagy pillanat” eljöttének képzetét keltette. A német hódítótól az önálló breton állam létrehozását várták; és a cél eléréseért néhányan a fasisztákkal való katonai együttműködésre is hajlandók voltak (például a százötven fős „Perrot-milícia”, amelynek vezetőjét, Y. V. Perrot-t, 1943-ban ölték meg az ellenállók).

Jóllehet csak néhány százra volt tehető a németekkel kollaboráló bretonok száma, Franciaország felszabadulása után mégis évekig az egész breton mozgalom — kulturális és politikai egyaránt — elvakult megtorlásnak volt kitéve. A „kollektív felelősség” elvének tragikusan igazságtalan alkalmazását láthatjuk ezen a példán.

Csak az 50-es évek elején — a szenvedélyek csillapodásával — jön létre a háború utáni első breton kulturális egyesület, a francia rövidítésű CELIB (Comité d'Étude et de Liaison des Interets bretons). Ezt követi 1957-ben a már politikusabb „Bretagne Szervezésének Mozgalma” (a MOB).

Ez utóbbi szervezet szociális és politikai összetétele igen vegyes volt: éppúgy megtalálhatók voltak benne a háború előtti szeparatista jobboldal veteránjai, mint a szakszervezetek s a fiatalság szociális kérdések iránt is igen fogékony képviselői. Vezetője Yann Fouéré, és lapja, a L'Avenir de Bretagne a franciaországi regionalista mozgalom egyik előfutára volt.

Az első pillanattól nyilvánvaló politikai-ideológiai ellentétek ezt a szervezetet is felbomlasztották. Az 1967-ben újjáalakult MOB ideológiai egységét már határozottan a jobboldalon találja meg; a nyugat-európai federalizmus jobbszárnyának lesz képviselője: a J. J. Servan Schreiber regionalista irányzatának breton változatát hirdeti.

A breton baloldali körülbelül tíz éve létezik, megerősödése különösen 1968 tavasza óta szembetűnő. Legfontosabb szervezetét, az 1964-ben alakult Breton Demokratikus Uniót (UDB), a MOB-ból kivált fiatalok hozták létre.

Az UDB első számú feladatát: a breton nyelv és kultúra ápolását összeköti a felsziget és az ország valóságos társadalmi és gazdasági problémáinak vizsgálatával.

Alapítóokmánya szerint „... A breton nép fennmaradását nem a steril múltbatekin-
tés, hanem a jelenlegi viszonyok megváltoztatása fogja eredményezni”. A mozgalom
programjában Bretagne iparosítása, az emigráció ily módon való megszüntetése, a
breton lakosság szociális helyzetének javítása és kulturális szintjének emelése egy-
séget alkot egy sajátos nyelv és kultúra fenntartásának igényével.

1968 májusa nemcsak a háború utáni francia szociális-politikai mozgalmaknak
volt egyik csúcspontja, hanem radikális fordulatot jelentett a nemzetiségi mozgal-
mak történetében is. A májusi események erjesztő hatása általában erősítette a
breton baloldalt, ugyanakkor az UDB-n belül, majd később abból kiválva, létrejött
egy anarchista, ultrabalos csoport, amely irreális terveivel inkább ártott, mint hasz-
nált a breton nemzetiség ügyének. Az így született Breton Felszabadítási Front
(FLB), amely „forradalmi harcot” hirdet a „francia okkupáció” ellen, azóta már több
merényletével (robbantások, túszok szerzése) hívta fel magára a figyelmet. Annak
ellenére, hogy az UDB világosan elhatárolta magát ezektől az akcióktól, a központi
hatalom ezt az alkalmat is megragadta arra, hogy retorzióját éppúgy, mint a ma-
nipulált közvélemény ellenszenvét, a breton mozgalom egésze ellen irányítsa.

A BRETON NYELV ÉS KULTÚRA HELYZETE

A breton nyelv a kontinens egyetlen, máig fennmaradt kelta nyelve. Rajta kívül
csak a brit szigeteken használt ír és walesi tartozik ebbe a nyelvcsaládba.

Mivel a francia intézmények eddig nem tartották fontosnak a bretonul beszélők
összeírását, számukat illetően csak becslésekre szorítkozhatunk. Guy Héraud köny-
vében a „Galv” nevű breton nyelvű bizottság kimutatását idézi, amely szerint
1886-ban egymillió-kétszázézer személy beszélt bretonul; ma a bretonul értők száma
egymillióra tehető; míg a nyelvet naponta használóké körülbelül hatszázézer. Ehhez
még azt kell hozzátennünk, hogy Bretagne lakóinak száma 1886 óta közel megduplá-
zódott; és ezzel még szemléletesebbé válik előttünk egy kisebbségi nyelv gyors visz-
szaszorulásának folyamata. Mi okozta ezt a visszaesést?

Mindenekelőtt a helyi lakosság *kivándorlása*. A háború végétől évente átlagosan
tizenhatezren hagyták el Bretagne-t; ez a szám a 60-as évek végétől valamelyest
csökkent, de a tendencia változatlan maradt. A kivándorlók elsősorban munkát ke-
reső fiatalok; abból a falusi rétegből származnak, amely ma is a breton nyelv leg-
főbb őrzője.

Második tényező a *városiasodás*. A városi lakosság Bretagne-ban 1954-ben: hét-
száznolcvanhatezer; 1958-ban: egymillió-százhuszezer fő; ami négy év alatt 45,3%-os
növekedést jelent. Az urbanizáció önmagában még nem, de kapcsolódó jelenségeivel
(francia nyelvű adminisztráció, kereskedelem, ipar, művelődés stb.) már erősen
asszimilációs hatású. A francia nyelv először a nagyobb városokat (Nantes, Brest)
hódította meg, majd a kisebb városok (Vannes, Quimper) következtek. Ma a
bretont csaknem kizárólag Dél-Bretagne mezőgazdasági és halászövezetében: Fi-
nistere, Cotes du Nord és Morbihan megyében beszélik.

A harmadik (s az előző kettőhöz szorosan kapcsolódó) tényező: a tudatos *francia
asszimilációs politika*, amely a második világháborúig nyílt, adminisztrációs mód-
szerekkel; az utóbbi évtizedekben azonban már közvettebb, kifinomultabb eszkö-
zökkel éri el célját: a teljes franciásítást.

A NYELV FENNTARTÁSÁNAK PROBLÉMÁI

Ha a breton nyelv használóit társadalmi rétegződés és foglalkozási kategóriák
szerint csoportosítjuk, azonnal megállapíthatjuk, hogy a ma használt breton elsősor-
ban *paraszt*, legalábbis *falusi* nyelv. Ez a tény már önmagában jelzi, hogy az innen
kiinduló, természetes nyelvi továbbfejlődés lehetőségei igen korlátozottak. A breton
nyelv szóanyaga, szerkezeti fejlettsége ma is a hagyományos breton paraszti társa-
dalmat tükrözi vissza.

Generációk óta szinte semmit sem fejlődött, ami változás tapasztalható, az inkább a nyelvkeveredés, nyelvromlás (francia szavak tömeges átvétele, „bretonosításuk”) fogalomkörébe tartozik.

A nyelv korszerűsítésének kilátásai némileg javultak a 60-as években kezdődő nyelvújító mozgalom, s az ehhez kapcsolódó breton „nyelvtanulási láz” eredményeként.

A breton nyelv a közéletből (iskola, hivatal, bíróság, üzleti élet) kiszorulva, egyre inkább a *magánélet*, az „intim” (családi, baráti) kapcsolatok *nyelve* lesz. Használata az otthonra, a mezei munkára, vásárra, kocsmára stb. korlátozódik. Azonban még családi használatán belül is aggasztó jelenségeket figyelhetek meg e nyelv őrei az utóbbi években. A szülők, akik egymás közt kizárólag bretonul beszélnek, gyermekeikhez már inkább franciául szólnak, még ha ezt a nyelvet ők maguk gyakran beszélik is. A háború előtt ezt néhányan a tanító felkérésére tették, ma már külső beavatkozásra nincs szükség: a „józan ész” (a jobb munkalehetőségek, feljebb jutás stb.) a francia nyelv tökéletes ismeretét követeli meg. A breton nyelvnek társadalmilag semmi értéke sincs; ismerőjének inkább hátrányt, mint előnyt jelent.

A breton nyelv fennmaradásához az említett folyamatot nemcsak megállítani kell, hanem vissza is kell tudni fordítani. A breton mozgalom hívei jól látják, hogy nyelvük Európában csak úgy lehet életképes, ha ismét városi és közéleti nyelvvé is válik. A cél elérésében különösen nagy szerepet játszhatna az iskola, a sajtó és a tömegkommunikáció.

AZ OKTATÁS

Bretagne-ban 1870 óta minden (általános, közép- és felső-) fokú oktatás kizárólag francia nyelven folyik. Történtek ugyan kísérletek, néhány lelkes tanár kezdeményezésére, hogy egy-egy magániskolában a bretont mint *oktatási* nyelvet bevezessék. E kezdeményezések sorsa azonban végül is mindig ugyanaz volt: a lakosság szimpátiája, a hivatalos szervek közömbössége; ez utóbbihoz kapcsolódott általában az anyagi eszközök hiánya, majd — egy-két év után — az iskola bezárása.

A breton nyelvnek, mint *tantárgynak* oktatása terén azonban már biztatóbb a helyzet. Az oktatói szakszervezet és a Galv nyelv művelő egyesület ismételt közbenjárására a francia oktatásügyi minisztérium engedélyezte a breton nyelv tanítását „minden olyan tanintézetben, ahol ezt legalább tíz diák kéri”.

Egy breton pedagógiai folyóirat szerint — Yan-Ber Piriou idézi a „Temps Modernes”-ben — 1971-ben százhusz tanár oktatta a helyi nyelvet a Bretagne-i állami és magániskolákban. Az idézett folyóirat harminckilenc várost és falut sorolt fel csak Finistere megyében, ahol a bretont általános iskolákban tantárgyként oktatták. A középfokú oktatásban is bizonyos sikert tapasztalunk. 1972-ben egyedül Rennes-ben, Bretagne egyik nagyvárosában, nyolcszáznyolcvanhat érettségiző diák kérte a breton fakultatív felvételét vizsgatárgyai sorába.

SAJTÓ, IRODALOM

Jelenleg tizenkét újság és folyóirat jelenik meg breton nyelven a legkülönfélébb (politikai, vallási, irodalmi) tartalommal. Közös jellemzőjük, hogy olvasótáboruk igen szűk körű. A legfontosabb (és a legrégebb kiadású) „Al liamm” ezer példányban jelenik meg. Az általa használt irodalmi breton (amely az írből vett kölcsön szavakat, illetve régi breton—kelta kifejezéseket támasztott fel) igen kevesek anyanyelve még. Ebből következően ez a lap is, társaihoz hasonlóan, csak a művelt elithez szól. Az Al liamm huszonhat éves fennállása során maga köré gyűjtötte a mai breton irodalom minden jelentősebb képviselőjét: Jarl Prielt, Ronan Huont, az írországi Dublinban élő Roparz Hémont stb.

Az utóbbi évtizedekben az írott breton nyelvben bekövetkezett kétségtelen fej-

lődés ellenére, a mai breton kultúra továbbra is döntően orális kultúra maradt. Ennek folytán a modern hírközlés két fő eszközének, a rádiónak és a televíziónak fokozott, sajtó- és irodalompótló szerepet is kellene vállalnia a breton anyanyelvi kultúra fejlesztésével.

A RÁDIÓ ÉS TELEVÍZIÓ

Az UNESCO megalakulása óta szorgalmazza a rádiónak és a televíziónak minél szélesebb körű felhasználását az anyanyelvi kultúra terjesztésében. A világszervezet tagállamai vállalták, hogy anyagi és más lehetőségeikhez mérten, a területükön élő összes nyelvcsoport számára hozzáférhetővé teszik a korszerű hírközlés e két fontos eszközét.

Nem utolsósorban e kötelezettség súlya alatt 1970 óta megindultak a rendszeres rádió- és televízióadások Franciaországban a különféle kisebbségi (baszk, katalán, elzászi német) nyelveken. Ami a breton műsorok időtartamát illeti, a számok pusztá felsorolása is igen sokatmondó.

A bretagne-i helyi adó napi negyedórás (vasárnap egyórás) műsort sugároz breton nyelven. Ez egy hétre összesítve pontosan két és fél óra. A televíziós adások terén, ha lehet, még rosszabb a helyzet. 1971 óta a tájékoztatási minisztérium engedélyez kéthetenként egy negyedórás breton nyelvű televíziós műsort az ORTF helyi stúdiójából. „15 perc minden második héten, csütörtökön 13.35 perctől 13.50 percig; vagyis olyan időpontban, amikor csak a nyugdíjasok és a betegek vannak otthon, hogy nézhessék az adást!” — húzza alá kritikáját Yan-Ber Piriou a „Temps Modernes”-ben.

A NYELVEK EGYÜTTÉLÉSE, KÉTNYELVŰSÉG

Számos múltbeli és jelen példa bizonyítja, hogy lehetséges a nyelvek békés koegzisztenciája egyazon államalakulaton belül. A nyelvek beolvadása, a kisebbségek asszimilációja nem törvényszerű jelenség; a nyelvi kulturális sokszínűség — kellő társadalmi struktúrára épülve — gazdagítja és nem szétfeszíti a közös államot.

A különböző nyelvű csoportok egymás mellett élése, gyakori kapcsolata előbb-utóbb elengedhetelenné tesz egy bizonyos *kétnyelvűséget*. Kétnyelvűségen a jelen esetben azt értjük, hogy egy adott nyelvcsoport tagjai, anyanyelvük mellett, meghatározott szinten elsajátítják egy másik nemzet vagy nemzetiség nyelvét. Azokban az országokban, ahol az együtt élő nemzetiségek számaránya, és a jelenlevő nyelvek „súlya” körülbelül azonos (például Svájc: német, francia, olasz), a két- (vagy több) nyelvűség sokirányú és minden csoportban elterjedt lehet. Ezzel szemben azokban az államokban, amelyekben a számbeli és „súlybeli” eltérések (például Anglia: walesi, skót; Spanyolország: katalán, baszk; Hollandia: fríz; NSZK: dán; Franciaország stb.) jelentősek, a kétnyelvűség általában „egyirányú” abban az értelemben, hogy a kisebbségi csoport tagjai tanulják meg (különböző fokon) a többségi csoport nyelvét, amely legtöbbször az állam hivatalos nyelve is egyben.

A kétnyelvűség nem állapot, amely bizonyos egyensúlyt, stabilitást, egyenlőséget tételez fel, hanem a nyelvek fejlődésének, egymásra hatásának dinamikájában megvalósuló *folyamat*. Ebben, az egyén (és a kollektíva) életén végighúzódo folyamatban és kettősségben az anyanyelvnek végig döntő szerepet kell játszania. Az anyanyelv és a tanult (vagy „felvett”) nyelv sokrétű viszonyának vizsgálata mutatja számunkra, hogy egy adott nemzetiség helyzetét a kétnyelvűség vagy az asszimiláció fogalma jellemzi-e jobban. A breton nyelvi és társadalmi valóság a maga egészében inkább az utóbbi kategóriába tartozik.

A breton a falusi lakosság anyanyelve: az első nyelv, amelyet a gyermek primér társadalmi környezetében; a családban, a faluban megtanult. Ezt, a nagyrészt egy-

nemű nyelvi környezetet először az iskola töri meg, amely valójában egy idegen nyelvet kényszerít a gyermekre. Ettől a pillanattól az egyén életében szétválík az iskola és az otthon kultúrája. A francia és a breton nyelvnek két különböző funkciója alakul ki: az első a kultúrával, a modern étellel való kapcsolatok kifejezője lesz; a második kizárólag a hagyományos, „bensőséges” kapcsolatok nyelvévé válik. Ezt a tendenciát erősíti a sajtó, a tömegkommunikáció, a városiasodás, a modernizálás. (Például a breton fiatalember a szatócsüzletben bretonul, az ennek helyén épült szupermarketben már franciául kéri ugyanazt az árut; szüleivel, barátaival bretonul, de a falusi bálon a lányokkal már franciául beszél.)

A breton nyelv: az elmaradott, az ódon, a vidéki; míg a francia: a jelen, a modern, a városi szinonimája lett. Erre a nyelvi funkciómegosztásra — mint ezt a bretonul beszélők számarányának alakulása is bizonyítja — a kétnyelvűségnél jobban illik az *asszimiláció*, a nyelvi-etnikai beolvadás fogalma.

A NEMZETI KISEBBSÉGEK ALAPVETŐ JOGAIRÓL

Mivel a nemzetiségek a többségi nemzettel együtt részt vesznek az össznemzeti jóvedelem létrehozásában, alapvető joguk, hogy ebből a jóvedelemből — mind az egyén, mind a közösség szintjén — arányosan részesedjenek. A kultúra területén az „arányos részesedés” a kisebbségek számára, sajátos nyelvük, szokásaik, hagyományaik fenntartásának, ápolásának jogát és lehetőségét jelenti.

Az ENSZ égisze alatt egy, a „több nemzetiségű társadalmaknak” szentelt nemzetközi tudományos tanácskozás a nemzetiségek speciális jogait a következő négy kategóriába foglalta:

1. Egy adott népcsoportnak joga van használni anyanyelvét a magánéletben, a bíróság előtt, a közéletben, gyűléseken stb. (Ezek a jogok egyébként már pontos jogi megfogalmazást nyertek az ENSZ „Polgári és politikai jogok szerződése” 27. §-ban.)

2. A nyelvi csoportnak joga van létrehoznia és fenntartania önálló oktatási intézményeket; valamint biztosítania kultúrájának, hagyományainak önálló fejlődését.

3. Egy országon belül a különféle nyelvcsoportokat gazdasági és politikai téren egyenlő elbánásban kell részesíteni.

4. A nyelvcsoportoknak biztosítani kell a lehetőséget a határokon túli, nem politikai természetű (személyi, kulturális stb.) kapcsolatok kiépítésére.

Mint a felsorolásból is látható, egy adott nemzetiség problémáját nem lehet leszűkíteni kizárólag nyelvi-kulturális területre, hanem a társadalmi élet egészét átfogó komplex kérdésként kell kezelni. A nemzetiség beleépül az illető ország társadalmi-politikai rendszerébe; problémáinak megoldása tehát elsősorban ez utóbbi-tól függ.

Nyugat-Európában találunk néhány országot (Svájc, Belgium, Finnország), amelyeknek alkotmányjogi berendezkedése jelentős védeltséget biztosít a területükön élő nemzetiségek számára. Több azonban az olyan nyugat-európai állam, amely tétlenül szemléli a kisebbségi nyelvek beolvadását, sőt asszimilációs politikájával elő is segíti azt.

A breton példa számos kérdőjele: a kivándorlás, az anyanyelvi oktatás és a sajtótámogatás hiánya stb. szemléletesen bizonyítja, hogy ennek a nemzetiségnek a fennmaradását is csak egy átfogó társadalmi struktúraváltozás, s az erre épülő helyes nemzetiségi politika biztosíthatja.